

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Змістом статті є розуміння і значення загальнонаукових понять, а саме: «модель», «моделювання». Загальнонаукові поняття «модель» і «моделювання» є важливими і водночас складними інструментами для педагогіки, але водночас є базовими для багатьох експериментальних та фундаментальних наук таких, як: педагогічні, психологічні, математичні, комп'ютерні, філософські. Метод моделювання є інтеграційним, він дозволяє об'єднати емпіричне й теоретичне в педагогічному дослідженні.

Перелічено та охарактеризовано певний порядок розробки моделей із світової практики: постановка задачі (здатний забезпечити правильне рішення управлінської проблеми, полягає в постановці задачі), побудова моделі (розробник повинен визначити головну мету моделі, які вихідні нормативи або інформацію передбачається одержати), перевірка моделі на достовірність (перевірка на достовірність), використання моделі (після перевірки на достовірність модель готова до використання), оновлення моделі (якщо використання моделі виявилось успішним, буде вона вимагати оновлення).

Перераховано основні елементи моделі, а саме: цілі та зміст освіти; засоби й способи здобуття освіти; форми організації освітнього процесу; реальний освітній процес як єдність навчання, виховання й розвитку людини; суб'єкти та об'єкти освітнього процесу; освітнє середовище; результат освіти.

Доведено, що модель є специфічною, якісно іншою формою і, одночасно, засобом наукового пізнання. Модель може бути з'єднувальною ланкою між теорією та практикою.

Класифікація моделей в освітній системі на думку І. Зязюна, а саме: вільна модель, особистісна модель, розвивальна модель, активізуюча модель, збагачувальна модель. Визначено базові компоненти моделей вчителя відомим психологом В. Рибалка: потребнісно-мотиваційний (стимулювальний), інформаційно-пізнавальний (орієнтувальний), ціле утворювальний (програмувальний), операційно-результативний (продокуючий), емоційно-почуттєвий (утверджувальний).

Підкреслено, що робота з моделями дає нову інформацію про об'єкти, дозволяє досліджувати закономірності, недосяжні для пізнання іншими способами.

Визначено головними ознаками моделі у контексті нашого дослідження: модель завжди пов'язана з оригіналом, тому не може існувати ізольовано; модель має не тільки спільні риси з оригіналом, але й відрізняється від нього; модель обов'язково має цільове призначення.

Ключові слова: дослідження, експеримент, модель, моделювання, педагогічне моделювання, спостереження, педагог, учитель початкової школи.

Постановка проблеми. Умови сучасного життя, зростаючий обсяг інформації вимагають, щоб школа готувала учнів, які уміють самостійно здобувати знання, виділяти головне, швидко орієнтуватися в конкретній ситуації. Реформування системи освіти в Україні набуло нині глобального характеру. Формується парадигма освіти, яка передбачає використання нових освітніх моделей, методик і технологій. Нова парадигма як пріоритетне завдання освіти (загальної, середньої та вищої) передбачає орієнтацію на інтереси особистості, адекватні сучасним тенденціям суспільного розвитку.

Як наголошує І. Зязюн, нині освіта потребує педагога – активного перетворювача дійсності, носія культурних цінностей і гуманітарних пріоритетів, що актуалізує розроблення цілісної інноваційної моделі педагогічної освіти і пошук напрямів

оновлення професійно-педагогічної підготовки, а також нової моделі формування професійних компетентностей учителя початкової школи в умовах сучасного освітнього середовища

Для створення моделі формування професійних компетентностей учителя початкової школи в умовах сучасного освітнього середовища звернулись до сучасних наукових уявлень про модель та моделювання.

Категорії «модель» та «моделювання» є базовими для багатьох експериментальних та фундаментальних наук таких, як: педагогічні, психологічні, математичні, комп'ютерні, філософські. У контексті нашого дослідження ми розглянемо педагогічне й філософське визначення категорії «модель» і «моделювання», оскільки спостерігається тісний взаємозв'язок між педагогікою та філософією на рівні методології, предметів дослідження.

Поняття моделі використовується у багатьох галузях науки, має безліч аспектів, вивченню яких присвячені роботи багатьох науковців. Переважна більшість джерел визначають моделювання як дослідження процесів, явищ і систем об'єктів через побудову і вивчення їх моделей. Поняття «модель» має декілька визначень. Наведемо деякі з них, які більше орієнтовані на застосовність у сфері гуманітарного знання.

Термін «модель» широкоживаний не лише в науковій літературі, причому залежно від ситуації в нього вкладається різний зміст. Слово «модель» походить від латинського «modulus», що означає міра, мірило, зразок, норма. У найширшому сенсі під словом «модель» розуміють деякий образ об'єкта (зокрема, умовний чи уявний), що нас цікавить, або, навпаки, прообраз деякого об'єкта чи системи об'єктів [5, с. 42].

«Модель» – це відображення в схемі, формулі, візрі тощо характерних ознак об'єкта, який досліджується. Вона є спрощеною конкретною життєвою (управлінською) ситуацією, іншими словами, у моделях певним чином відображаються реальні події, обставини тощо [5, с. 43-44].

Педагогічним дослідженням притаманне моделювання – загальнонауковий метод пізнання. У «Філософському словнику» моделювання тлумачиться як «опосередковане дослідження характеристик об'єкта, в якому вивчається не сам об'єкт, а певна динамічна система, яка виступає у речовій або абстрактній формі і відображає таким чином функціональні зв'язки об'єкта на основі певної подібності моделі і об'єкта» [5, с. 45].

«Моделюванням» називається створення деякого образу об'єкта-оригіналу, названого моделлю, що у визначених умовах може замінити сам об'єкт-оригінал, відтворюючи властивості та характеристики оригіналу, що цікавлять дослідника, й одночасно забезпечуючи наочність, видимість, легкість оперування й інші переваги [5, с. 45-46].

Із визначення випливає, що модель має цільовий характер, тобто вона відображає не сам по собі об'єкт-оригінал, а формується, виходячи з поставленої мети відображення цілком конкретних властивостей об'єкта моделювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальнонаукові поняття «модель» і «моделювання» є важливими і водночас складними інструментами для педагогіки. По-перше, вони потрапили в означену сферу з інших галузей знань; по-друге, як зазначає Є. Лодатко, вони мають «особливості, природа яких ґрунтується на нечіткості, розпливчастості педагогічних понять» [6, с.43-49].

Метод моделювання як основа досліджень педагогічних явищ широко представлений у науковій літературі, зокрема його розглядають у своїх працях Ю. Бабанський, І. Зязюн, Н. Кузьміна,

А. Маркова, В. Маслов, В. Семиченко, С. Сисоєва, В. Сластьонін, Н. Островерхова, В. Штофф та інші.

Метод моделювання широко використовується в сучасних педагогічних дослідженнях, що підтверджують наукові праці Л.Байкової, В.Бобрицької, І.Богданової, Н.Булгакової, В.Караковського, В.Краєвського, С.Мартиненко, Н.Кондакова, О.Савченко, С. Сисоєвої, В.Полонського, Л.Хоружої та інших.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є розуміння і значення загальнонаукових понять, а саме: «модель», «моделювання». Модель формування професійних компетентностей учителя початкової школи в умовах сучасного освітнього середовища.

Виклад основного матеріалу. У педагогічній науці моделюванню відводиться важливе місце разом з такими методами пізнання, як спостереження й експеримент. Метод моделювання є інтеграційним, він дозволяє об'єднати емпіричне й теоретичне в педагогічному дослідженні, тобто поєднувати під час вивчення педагогічного об'єкту експеримент з побудовою логічних конструкцій і наукових абстракцій.

Як зазначав І. Зязюн, результат педагогічного моделювання передбачає перетворення самого суб'єкта – людини, внаслідок якого відбувається самоактуалізація та вияви людського потенціалу. У цьому контексті стратегічною метою педагогічного моделювання є організація процесу, що започатковує керовані зміни в соціальному середовищі, а основним завданням – розроблення стратегічних траєкторій розвитку особистості, створення ситуацій для розвитку особистісних функцій, реалізації педагогічних механізмів, що забезпечують ефективність цього процесу [6, с.43-49].

У педагогіці не існує сталого визначення категорії «модель». Аналіз науково-педагогічної літератури вказує на існування великої кількості тлумачень, з яких найпоширенішими та загальноживаними є:

1. «Модель» (від лат modulus – образ, міра, норма) – допоміжний об'єкт, перетворений людиною з метою пізнання, який дає нову інформацію про основний об'єкт [1, с. 72-79].

2. «Модель» - це штучно створений об'єкт у вигляді схеми, який є подібним до об'єкта дослідження та відтворює у простішому вигляді структуру, якості, взаємозв'язки і відношення між елементами цього об'єкта [1, с. 72-79].

3. «Модель» - об'єкт, дослідження якого є засобом пізнання іншого об'єкта [1, с. 72-79].

У Новому тлумачному словнику української мови поняття «модель» розглядається як «зразок, взірцевий примірник чогось, взірець». Авторами Українського педагогічного словника запропоноване таке трактування поняття «модель – мірило, зразок, умовний образ чогось».

Енциклопедія освіти визначає «модель» (франц. *modele*, від лат. *modulus* - зображення) як уявну або матеріально-реалізовану систему, що відображає або відтворює об'єкт дослідження (природний чи соціальний) і здатна замінювати його так, що її вивчення дає нову інформацію щодо цього об'єкта.

З філософського погляду, «модель» – створена або обрана дослідником система, яка відтворює суттєві для цієї мети пізнання сторони (елементи, властивості, відносини, параметри) досліджуваного об'єкта й у силу цього знаходиться з ним у такому відношенні заміщення й подібності, що дослідження її слугує опосередкованим способом одержання знання про цей об'єкт.

Світова практика виробила певний порядок розробки моделей. Найдоцільніше застосовувати такий процес їхньої побудови (етапи):

Постановка задачі. Перший і найважливіший етап побудови моделі, здатний забезпечити правильне рішення управлінської проблеми, полягає в постановці задачі. Правильне використання математики або комп'ютера не принесе ніякої користі, якщо саму проблему не буде точно діагностовано;

Побудова моделі. Після правильної постановки задачі наступним етапом процесу передбачена побудова моделі. Розробник повинен визначити головну мету моделі, які вихідні нормативи або інформацію передбачається одержати, використовуючи модель, щоб допомогти керівництву вирішити проблему, що стоїть перед ним. На додаток до встановлення головних цілей, фахівець із науки управління повинен визначити – яка інформація потрібна для побудови моделі, що задовольняє цим цілям і видає на виході потрібні відомості;

Перевірка моделі на достовірність. Після побудови моделі її слід перевірити на достовірність. Один з аспектів перевірки полягає у визначенні ступеня відповідності моделі реальному світу. Фахівець із науки управління має установити – чи всі істотні компоненти реальної ситуації вбудовані в модель. Це, звичайно, може виявитися непростою справою, якщо задача складна;

Використання моделі. Після перевірки на достовірність модель готова до використання;

Оновлення моделі. Навіть якщо використання моделі виявилось успішним, майже напевно вона вимагатиме оновлення. Керівництво може виявити, що форма вихідних даних не ясна або бажані додаткові дані. Якщо цілі організації змінюються таким чином, що це впливає на критерії прийняття рішень, модель необхідно відповідним чином модифікувати. Аналогічним чином, зміна в зовнішньому оточенні – наприклад, поява нових споживачів, постачальників або технологій – може знецінити припущення й початкову інформа-

цію, на яких ґрунтувалася модель при побудові [7, с. 37-41].

Основні елементи моделей – це: цілі освіти; зміст освіти; засоби й способи здобуття освіти; форми організації освітнього процесу; реальний освітній процес як єдність навчання, виховання й розвитку людини; суб'єкти та об'єкти освітнього процесу; освітнє середовище; результат освіти, тобто рівень освіченості людини в певному навчальному закладі [7, с. 37-41].

Отже, модель є специфічною, якісно іншою формою і, одночасно, засобом наукового пізнання. Модель може бути з'єднувальною ланкою між теорією та практикою, основою для практичної перевірки різних припущень і положень, інтерпретації знань, а також використовуватися з метою економії енергії та часу.

Відомий психолог В. Рибалка визначає у моделі вчителя такі базові компоненти: потребнісно-мотиваційний (стимулювальний), інформаційно-пізнавальний (орієнтувальний), ціле утворювальний (програмувальний), операційно-результативний (продокуючий), емоційно-почуттєвий (утверджувальний).

Беручи до уваги зазначене, проаналізуємо відомі моделі вчителя у психолого-педагогічних дослідженнях. Уперше модель учителя було розроблено групою вчених під керівництвом Н.Кузьміної. Ними було визначено сукупність головних компонентів педагогічної діяльності: конструктивні, організаторські, комунікативні, гностичні тощо.

В історії педагогіки на різних етапах суспільного розвитку існували різні моделі освіти, кожна з яких мала свої позитиви і відіграла певну роль. Серед найпоширеніших: *модель освіти як державно-відомча організація* (побудована за відомчим принципом із жорстким визначенням мети, змісту, номенклатурою навчальних закладів і навчальних дисциплін); *модель розвивальної освіти* (організація освіти через широку кооперацію освітніх систем різного типу й рівня, виступає як соціальна практика); *традиційна модель освіти* (модель систематичної академічної освіти як спосіб передачі молодому поколінню універсальних елементів культур минулого, головне завдання – формування ЗУНів); *раціоналістична модель освіти* (передбачає забезпечення ЗУНів і практичне пристосування молодого покоління до сучасного суспільства); *феноменологічна модель освіти* (передбачає персональний характер освіти з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей учнів, поваги до їхніх інтересів і потреб та самореалізації); *не інституційна модель освіти* (орієнтована на освіту поза соціальними інститутами-школи, вищі. Це освіта на «природі», за допомогою Інтернету, в умовах відкритих шкіл, дистанцій тощо) [7, с. 37-41].

Таблиця 1

Класифікація моделей в освітній системі на думку І. Зязюна

№	Модель	Освітній процес учителя початкової школи
1.	Вільна модель	передбачає, що учитель початкової школи визначає інтенсивність і тривалість у часі навчальних занять, вільно планує час, самостійно обирає засоби навчання.
2.	Особистісної моделі	мета особистісної моделі полягає в загальному розвитку учителя початкової школи, зокрема пізнавальної, емоційно-вольової, моральної, естетичної сфери.
3.	Розвивальна модель	спрямована на перебудову навчальної діяльності учителя початкової школи і для забезпечення теоретичного мислення, рефлексії, самостійності у вирішенні навчальних завдань.
4.	Активізуюча модель	учителя початкової школи спирається на підвищення рівня активності завдяки введенню в навчальний процес проблемних ситуацій, опори на пізнавальні потреби й естетичні почуття.
5.	Збагачувальна модель	це система психічних механізмів, які визначають тип пізнавального ставлення учителя початкової школи до світу, її сприйняття, розуміння і пояснення того, що відбувається.

На думку дослідника у галузі філософських наук В. Штоффа, модель-кінцева система або кінцевий об'єкт, який існує в реальності чи уяві. Відповідно до цього твердження ми можемо говорити про існування як матеріальних, так й ідеальних моделей. Ідеальні моделі можуть бути представлені у вигляді схем, графічних рисунків, знаків або символів. Таким чином, ідеальні моделі є гіпотетичними, оскільки вони виконують функцію аналога або образу об'єкта моделювання.

Ідеї В.Штоффа згодом були адаптовані для потреб теоретичної педагогіки А. Реаном, який визначає наступні ознаки моделі: здатність моделі відображати об'єкт дослідження; системність або здатність моделі уявити певну систему ідеально або матеріально; здатність моделі відображати об'єкт дослідження; здатність моделі замінити об'єкт дослідження; здатність моделі надавати нову інформацію про об'єкт дослідження [8, с. 11-18].

Услід за А.Уємовим, у контексті нашого дослідження ми вважаємо, що головними ознаками моделі є: модель завжди пов'язана з оригіналом, тому не може існувати ізольовано; модель має не тільки спільні риси з оригіналом, але й відрізняється від нього, оскільки визначає ті якості оригіналу, які є суттєвими для того, хто її використовує; модель обов'язково має цільове призначення [8, с. 11-18].

Самореалізація в освітній системі, на думку І.Зязюна, має чіткі психологічно орієнтовані моделі, що ґрунтуються на розробках зарубіжних і вітчизняних дослідників. Класифікація цих моделей представлено у таблиці 1.

Підкреслимо, що робота з моделями дає нову інформацію про об'єкти, дозволяє досліджувати закономірності, недосяжні для пізнання іншими способами.

На думку О.Пометуна, «більшість моделей сучасної організації навчання, що існують і апробуються нині у світі в різноманітних інтерпретаціях, є діяльними» [8, с. 11-18].

Висновки і пропозиції. Будь-яка модель - система, в структурі якої визначені взаємопов'язані

елементи, серед яких мета, методологічні підходи, принципи, форми й методи, особливі умови, завдяки яким функціонує ця система.

Підкреслимо, що питання побудови моделі учителя початкової школи недостатньо вивчене в науковій літературі. Пропозицією щодо подальшого наукового дослідження є моделі формування професійних компетентностей учителя початкової школи в умовах сучасного освітнього середовища в концепції впровадження Нової української школи.

Список використаної літератури:

1. Велитченко Л.К. Методологічна сутність категорії підходу в науковому дослідженні. Психологія та педагогіка. 2009. № 2. С. 72-79.
2. Волкова Н.П. Моделювання професійної діяльності у викладанні навчальних дисциплін у вишах: монографія / Н.П. Волкова, О.Б. Тарнопольський; за заг. та наук. ред. О.Б. Тарнопольського. – Дніпропетровськ: Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля, 2013. 228 с.
3. Дорошенко Т.М., Міненко А.В., Скорик Т.В. Методичні основи модернізації мистецької підготовки вчителя початкової школи в контексті 470 сучасних освітніх парадигм. European humanities studies: State and Society. 2017. 4 (1). С. 126-142.
4. Іонова О.М. Системний та синергетичний підходи у педагогічних дослідженнях : навчальний посібник. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2011. 50 с.
5. Мартинець Л.А. Сучасні моделі освіти: навч.-метод. посібник. 2-е вид., доповн. та переробл. / Лілія Асхатівна Мартинець. Донецьк, 2015. 102 с.
6. Маслікова І.В. Модель педагогічного керівництва самоосвітньою діяльністю педагогів у системі методичного менеджменту / І.Маслікова // Управління школою: Основа. 2004. №11. С.43-49.
7. Скорик Т.В. Методологічні підходи до вивчення питання професійної успішності майбутнього

вчителя. Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка. Серія : Педагогічні науки. 2020. Вип. 11 (167). С. 37-41.

8. Сорочан Т.В. Науково-методична робота в регіональній системі післядипломної педагогічної освіти. Освіта на Луганщині. 2012. № 1. С. 11-18.

Bolyak T. The model of formation of professional competences of the primary school teacher in the conditions of the modern educational environment

The content of the article is the understanding and meaning of general scientific concepts, namely: «model», «simulation». The general scientific concepts of «model» and «modeling» are important and at the same time complex tools for pedagogy, but at the same time they are basic for many experimental and fundamental sciences such as: pedagogical, psychological, mathematical, computer, philosophical. The modeling method is integrative, it allows combining empirical and theoretical in pedagogical research.

A certain order of development of models from world practice is listed and characterized: problem statement (capable of providing the correct solution to a management problem, consists in problem statement), model construction (the developer must determine the main purpose of the model, what initial standards or information is expected to be obtained), verification of the model for reliability (validation check), model use (after the validity check, the model is ready for use), updating the model (if the use of the model was successful, it will require an update).

The main elements of the model are listed, namely: goals and content of education; means and methods of obtaining education; forms of organization of the educational process; the real educational process as a unity of learning, education and human development; subjects and objects of the educational process; educational environment; result of education.

It is proved that the model is a specific, qualitatively different form and, at the same time, a means of scientific knowledge. The model can be a connecting link between theory and practice.

Classification of models in the educational system according to I. Zyazyun, namely: free model, personal model, developmental model, activating model, enriching model. The basic components of the teacher's models were defined by the famous psychologist V. Rybalka: need-motivational (stimulating), informational-cognitive (orienting), whole-forming (programming), operational-resultative (producing), emotional-sensual (affirmative).

It is emphasized that working with models provides new information about objects, allows you to explore regularities that are unattainable for cognition in other ways.

Defined by the main characteristics of the model in the context of our research: the model is always related to the original, therefore it cannot exist in isolation; the model has not only common features with the original, but also differs from it; the model must have a target purpose.

Key words: *research, experiment, model, modeling, pedagogical modeling, observation, teacher, primary school teacher.*